

Tomasz Rejmer
Andrzej Rembalski

Kielce

Miejsce kultury w działalności harcerstwa na Ziemi Kieleckiej

HARCERSTWO

Rocznik naukowy Muzeum Harcerstwa
nr 6/7, 2023/2024, s. 37-54

słowa kluczowe: harcerstwo, kultura, Ziemia Kielecka, festiwal, zespoły artystyczne

W niniejszym artykule zaprezentowano wybrane przejawy działalności kulturalnej harcerstwa na obszarze zwanym umownie Ziemią Kielecką. W różnych okresach historycznych w ostatnim stuleciu istniały na nim różne jednostki podporządkowane: Okręgowi Polskiej Organizacji Skautowej (1916-1918), Kieleckim Okręgom ZHP – Męskiemu X^A, Żeńskiemu X^B (1918-1924), Kieleckim Chorągwiom Harcerek i Harcerzy (1924-1939), konspiracyjnej Chorągwi Harcerzy - Ułowi „Skała” (1942-1945), Kielecko-Radomskiej Chorągwi Harcerzy (1948-1949), Kieleckiej Chorągwi Harcerek i Harcerzy (1949-1950), a od 1956 r. – Kieleckiej Chorągwi ZHP, która od 7 czerwca 1971 r. nosi imię Stefana Żeromskiego.

Przed II wojną światową na terenie ówczesnego województwa kieleckiego istniały także chorągwie harcerskie działające w Zagłębiu Dąbrowskim, Radomiu oraz Ziemi Częstochowskiej. Ze względu na duży obszar problematykę kulturalną w harcerstwie ogra-

niczono do jednostek podległych kieleckim komendom Harcerek i Harcerzy ZHP.¹

Znany badacz dziejów i teorii harcerstwa Olgierd Fietkiewicz (1932-2000) – patron dorocznych konkursów na prace naukowe o tematyce harcerskiej w 1982 r. opublikował artykuł *Harcerstwo jako zjawisko polskiej kultury narodowej*.²

Istotnie, w historii ZHP jego różnorodna działalność wywarła piętno na polską kulturę w szerokim rozumieniu tego pojęcia. Od początku istnienia pierwszych drużyn skautowych, a po 1918 r. harcerskich, towarzyszyły im spotkania przy ognisku, śpiewano pieśni i piosenki. Do czasów współczesnych są one nieodzownym elementem zbiorów, ognisk, kominków i wędrówek turystycznych. Śpiewane są również przez dorosłych. Bardzo często uczestnicy różnych spotkań śpiewają piosenki od dziesięcioleci utożsamiane z harcerstwem. Najczęściej ich znajomość kończy się na pierwszej zwrotce. Najbardziej znane to: *Płonie ognisko w lesie, Płonie ognisko i szumią knieje, Jak dobrze nam zdobywać góry*. Są to

1. A. Kateusz, A. Rembalski, *Kroki do syntezy. Kieleckie*, „Harcerstwo” nr 1-2, styczeń-luty 1991, s. 38-51.

2. O. Fietkiewicz, *Harcerstwo jako zjawisko polskiej kultury narodowej*, „Harcerstwo” 1982, nr 4, s. 2-11.

przykłady potwierdzające tezę, którą zawarł we wspomnianym artykule O. Fietkiewicz.

W minionych latach na Ziemi Kieleckiej drużyny harcerskie organizowały zespoły muzyczne, wokalne, taneczne, teatralne i kabarety. Od lat międzywojennych elementem pracy wielu drużyn było poznawanie bogatej tradycji kultury ludowej regionu (duchowej i materialnej). Wiadomości uzyskiwano w czasie zwiadów terenowych czy spotkań z twórcami ludowymi: poetami, pieśniarzami, rzeźbiarzami i malarzami. Ich dorobek był prezentowany na ogólnopolskich i międzynarodowych zlotach skautowych i harcerskich, a także na wystawach w izbach harcerskich, szkołach oraz placówkach kulturalnych. Te ostatnie były organizowane w związku z poznawaniem przez młodzież harcerską życia i twórczości bohatera Chorągwi Stefana Żeromskiego – jednego z najważniejszych propagatorów idei regionalizmu w Polsce.

Dorobek drużyn harcerskich w wielu wypadkach był inspiracją do powstawania w szkołach zespołów propagujących kulturę. Efekty tych działań były jednym z ważniejszych impulsów inspirujących władze harcerskie i administracyjne województwa do zorganizowania przed półwieczem w Kielcach Harcerskiego Festiwalu Kultury Młodzieży Szkolnej. Podejmując próbę prezentacji działalności kulturalnej kieleckiego harcerstwa pamiętać należy o jej inspiratorach.

Wpływ na zainteresowania młodzieży mieli instruktorzy – wychowawcy posiadający uzdolnienia i talenty organizacyjne. Niektórzy z nich mieli wykształcenie artystyczne, ale były to wyjątki. Zdecydowaną większość stanowili nauczyciele różnych przedmiotów. Zajęcia kulturalne od lat podejmowane były spontanicznie przez uzdolnionych harcerzy.

W ostatnich dziesięcioleciach XX wieku Komenda Chorągwi Kieleckiej propagowała zajęcia kulturalne, zachęcając do udziału w nich wszystkie gromady ruchowe, drużyny harcerskie i kręgi instruktorskie. Powstawanie i sukcesy niektórych zespołów harcerskich były często dziełem instruktorów, którzy nie wyróżniali się talentami artystycznymi, ale potrafili skupić wokół siebie młodzież i wychowanków, którzy pod ich opieką osiągnęli duże sukcesy.

W niniejszym artykule wykorzystano informacje znajdujące się w dokumentach harcerskich komend, kronikach oraz publikacjach,

w których opisywano działalność drużyn, hufców i chorągwi na polu kultury.

Lata międzywojenne

W styczniu 1919 r. w Kielcach powołano gromadę instruktorską skupiającą starszą młodzież. Jej staraniem w maju tego roku ukazał się pierwszy numer pisma „*Nasz Druh*”, które stało się organem Kieleckiego Okręgu ZHP.³ Publikowano w nim artykuły omawiające cele wychowawcze harcerstwa, a także związane z poznawaniem Ziemi Kieleckiej i jej walorów krajoznawczych. Członkowie „gromady” spotykali się na zbiórkach, na których dyskutowano o konieczności rozwoju ruchu harcerskiego. Po ich zakończeniu słuchano koncertów instrumentalnych w wykonaniu jej członków oraz organizowano wieczorki taneczne. Już wówczas zajęcia kulturalne stanowiły element działalności harcerskiej.⁴

W pierwszych latach XX w. Kielecka Chorągiew Harcerzy organizowała tzw. „Tygodnie Harcerskie”. Ich celem była popularyzacja działalności ZHP we wszystkich środowiskach – wsiach, małych osadach i miastach. Z zachowanych dokumentów dowiadujemy się, że podczas kolejnych „Tygodni” drużyny prezentowały swój dorobek kulturalny. W większych miastach były to wystawy przygotowane przez młodzież harcerską, a także capstrzyki i ogniska, w czasie których śpiewano pieśni oraz pokazywano widowiska. Cieszyły się one dużą popularnością wśród mieszkańców. Inny oryginalny sposób kulturalnego spędzania czasu proponował Hufiec Harcerzy w Radomiu, który w ramach „Tygodnia” organizował w jednej z miejscowych cukierni dancingi, oddzielnie dla radomskiej młodzieży i dla dorosłych. Cieszyły się one również dużym powodzeniem.⁵

W niektórych kieleckich drużynach wydarzeniom harcerskim towarzyszyły imprezy kulturalne. Zachowały się dokumenty z obchodów XX-lecia 1 Kieleckiej Drużyny Harcerzy im. Dionizego Czachowskiego, które odbyły się 16 kwietnia 1931 r. w największej placówce kulturalnej miasta – Teatrze Polskim. Po oficjalnym rozpoczęciu przez nauczyciela gimnazjum prof. Antoniego Lisowskiego, chór uczniowski odśpiewał pieśń harcerską „Bądź gotów” skomponowaną przez J. Kwiatkowskiego i kilka pieśni ludowych. Następnie utwory na wiolonczelę wykonał uczeń J. Bu-

3. „*Nasz Druh*”, pismo Kieleckiego Okręgu Związku Harcerstwa Polskiego, Kielce 1919, nr 1, s. 1.

4. A. Rembalski, *Dzieje harcerstwa kieleckiego*, „Plotkarka”. Informator Kulturalny, Kielce VIII, 1988, nr 8 (12), s. 6.

5. A. Rembalski, *Harcerstwo na Ziemi Kieleckiej do 1939 r.*, Kielce 2003, s. 149. Maszynopis w posiadaniu autora.

dzynowski (polonez „Pan Chorąży” S. Mo-niuszki i „Czardasz” G. Michelsa). W części drugiej wystawiono sztukę w trzech aktach „Forteca” F. Harazima. W wydrukowanym programie znalazły się nazwiska wykonawców – harce-ry: J. Dzwonka, M. Borchólskiego, T. Bacz-kowskiego, Stanisława Lipowskiego, S. Kurdybanowskiego, T. Kowala, A. Czarnoc-kiego, K. Muszyńskiego i innych. Punktem kulminacyjnym obchodów i KDH było wrę-żenie sztandaru jesienią tego roku.⁶

2 Kielecka Drużyna Harcerzy im. H. Dąbrow-skiego dla uczczenia setnej rocznicy wybuchu powstania listopadowego przygotowywała w październiku i listopadzie 1930 r., przy po-mocy znanego kieleckiego instruktora Stefa-na Krzemińskiego, sztukę *Noc w Belwederze. Epizod na tle historycznym w jednym akcie*, autorstwa Adama Staszczyka (1850-1909), Reżyserował ją jeden z aktorów kieleckiego teatru w którym została wystawiona. Widow-nię teatru wypełniła kielecka publiczność.. Dla członków 2 KDH wystawienie sztuki było sposobem gromadzenia funduszy na udział w Zlocie Skautów Słowiańskich w Pradze, który odbył się w dniach 26 czerwca - 2 lipca 1931 r. Na ten Zlot harcerki pod kierunkiem Haliny Bretsznajder – komendantki Huf-ca Harcerek w Radomiu, a jednocześnie zastępczyni komendantki Kielecko-Radomskiej Chorągwi Harcerek - przygotowały wystawę sztuki ludowej, która cieszyła się dużym zain-teresowaniem uczestników. Na ogólnym ogni-sku kielecka delegacja zaprezentowała tańce ludowe. Harcerze z werwą zatańczyli oberka z przyspiewkami oraz pokazali widowisko „O Kraku i smoku”.⁷

Zajęcia o charakterze kulturalnym organi-zowały także drużyny z mniejszych miejsc-ości. Harcerki Zastępu Starszych Dziewcząt z suchedniowskiego zastępu „Źródło” kie-rowanego przez Karolinę Karczewską swoje zbiórki odbywały w Domu Harcerza ofiaro-wanym ZHP przez mieszkańca tego miasta inż. Stefana Mariana hrabiego Ostrowskie-go. Poza wieloma działaniami na rzecz ludzi

chorych i niepełnosprawnych prowadziły również zajęcia kulturalne. Ich przykładem było przygotowane w 1938 r. widowisko pod opieką nauczyciela Adama Rysiewicza *Wese-le Świętokrzyskie*. Wraz z harcerkami brali w nim udział suchedniowscy harcerze. *Wesele* zostało zakwalifikowane do eliminacji powia-towych, a następnie wojewódzkich.⁸

Dorobek kultury ludowej regionu był pre-zentowany również na jubileuszowym Zlocie ZHP, który odbył się od 11 do 24 lipca 1935 r. w Spale. W tym największym przedwojennym przedsięwzięciu uczestniczyła również 1 KDH im. D. Czachowskiego. Harcerze w specja-lnym namiocie – świetlicy pokazywali święto-krzyski folklor. Były to modele budownictwa wiejskiego, ludowa rzeźba (szczególnie świąt-ki), ludowe zapaski i wyroby ceramiczne.⁹ Znany przed laty kielecki lekarz dr Bronisław Machura wspominał inne imprezy kulturalne, w których uczestniczył jako harcerz 2 KDH. W zimie 1937 r. pod opieką hm. S. Krzemiń-skiego drużyna urządziła wieczorek na scenie teatralnej Domu Przysposobienia Wojskowe-go i Wychowania Fizycznego im. marszałka Józefa Piłsudskiego, który tak wspominał: „młodzież szkolna, przeważnie harcerska oklaskiwała występy „Błękitnej Dwójki”, zwłaszcza żywiołowo wykonany taniec zbójec-ki”.¹⁰

Działalność gromad zuchowych

Szczególnie aktywne w organizacji zajęć kul-turalnych o charakterze patriotycznym były kieleckie gromady zuchowe. Ich dokonania w latach trzydziestych XX w. były udziałem zespołu instruktorów i działaczy harcerskich wśród których byli wychowankowie twórcy ruchu zuchowego w Polsce Aleksandra Ka-mińskiego: Stefan Krzemiński (1906-1943)¹¹, Eugenia Praussowa (1905-1987)¹² – małżonka malarza Stanisława sympatyzującego z har-cerstwem i służącego swym talentem także kieleckim zuchom, Natalia Żurowska -Ma-chałowa (1916-1984)¹³, Tadeusz Król (1914-

6. W. Matwin, >Jedynka< 1 Kielecka Drużyna Harcerska im. Dionizego Czachowskiego 1912-1982, Kielce 1986, s. 41.

7. J. Hendler, *Udział harcerzy kieleckich w Zlocie Skautów Słowiańskich w Pradze w 1931 r.* [w:] *Z dziejów harcerstwa na Kielecczyźnie 1912-1982*, Sesja historyczna, red. A. Rembalski, Kielce-Sielpia 2-3 X 1982, s. 378-388.

8. A. Rembalski, *Kartki z dziejów Związku Harcerstwa Polskiego w Suchedniowie. Wydarzenia. Ludzie*, [w:] „Zeszytu Suchedniowskie. Historia”, 4/2019, Suchedniów 2019, s. 16.

9. W. Matwin, „Jedynka”, op. cit., s. 34.

10. Harcerskie wspomnienia druha Machury [w:] *Wspomnienia harcerskich rodzin z Kielc*, pr. zb., Kraków 2004, s. 72.

11. A. Rembalski, *Krzemiński Stefan, Harcerski słownik biograficzny Kielecczyzny*, Kielce 2012, s. 238-241.

12. tenże, tamże, s. 387-390.

13. tenże, tamże, s. 293-297; Massalski A., *Machałowa z Żurowskich Natalia*, [w:] *Harcerski słownik biograficzny*, t. II, red. J. Wojtyca, Warsza-wa 2000, s. 132-134.

1987)¹⁴, Stefan Grobelny (1914-1988)¹⁵, Janina Siuda-Gruszecka (1917-2005)¹⁶.

Bez wątplenia największą osobowością spośród nich był S. Krzemiński, który po ukończeniu szkoły powszechnej, ze względu na trudne warunki materialne i konieczność zdobycia zawodu, uczył się w szkole prowadzonej w Kielcach przez o.o. Salezjanów, gdzie zdobył zawód krawca i umiejętności przydatne w życiu i pracy społecznej. Po wstąpieniu do 4 KDH założył także pierwszą w mieście gromadę zuchową. Imponował dzieciom organizowaniem gier i zabaw ruchowych. Posiadał talent choreograficzny, inicjował zabawy taneczne, z których dochód przeznaczał na działalność harcerską i Czerwonego Krzyża. Przygotowywał i reżyserował przedstawienia teatralne, w których zwykle grał główne role, wykazując się zdolnościami aktorskimi. Został w Kieleckiej Chorągwi Harcerzy pierwszym kierownikiem Wydziału Zuchów. Był członkiem kadry podobozu na Jubileuszowym Zlocie ZHP w Spale w lipcu 1935 r. Pięknie grał na trąbce podczas apeli obozowych, ognisk, przemarszów i defilad, dzięki czemu otrzymał harcerski przydomek „Wielka Trąba”. Zakupił aparat fotograficzny i dokumentował harcerskie i zuchowe wydarzenia. Dużym jego sukcesem było prowadzenie pożegnalnego ogniska w Spale dla wszystkich uczestników Złotu i zaproszonych gości.

Należał do organizatorów uroczystości, które odbyły się w Kielcach 10 października 1937 r. z okazji pobytu w tym mieście marszałka Polski Edwarda Rydza-Śmigłego. Gromady zuchowe z miasta i najbliższych okolic wzięły udział w defiladzie obrazującej dzieje polskiego oręża na przestrzeni wieków. Każda gromada przedstawiała inną historyczną epokę. Zuchy przy pomocy rodziców i wychowawców wykonywały kostiumy i zbroje. Defilada przed marszałkiem i wojewodą kieleckim wypadła imponująco, a po jej zakończeniu na kieleckim Stadionie zuchy uczestniczyły w widowisku „Fragmety historii Polski w obrazach”. Oglądały je rzesze mieszkańców miasta i okolicznych miejscowości.¹⁷

Ostatnim zbiorowym występem kieleckich zuchów przed wybuchem II wojny światowej

była impreza zainspirowana przez T. Króla namiestnika zuchowego kieleckiego Hufca Harcerzy. Składały się na nią trzy widowiska: *Obóz Słowian, Legenda o Kraku i Bitwa pod Grunwaldem* przedstawione na Stadionie a poprzedzone defiladą, którą odebrał wojewoda Władysław Dziadosz. Uczestniczyło w niej około tysiąca zuchów¹⁸.

Zachowały się relacje byłych uczestników tej uroczystości. Phm Zdzisław Szunke wspominał: *Podzieleni zostaliśmy na dwie grupy. Jedna to wojska Jagielly i Witolda, a druga to Krzyżacy dowodzeni przez wielkiego komtura. Rycerze obu zgrupowań odziani byli w symboliczne zbroje i posiadali miecze, które sami wykonali przy pomocy których stoczyli bitwę zakończoną pogromem Krzyżaków*¹⁹.

Inny członek Kręgu Instruktorskiego „Łysica-Wawel” z Krakowa Lechosław Cierpichała tak wspominał to wydarzenie: *Nie chciałem być Krzyżakiem. Chciałem być polskim rycerzem albo przynajmniej wojem litewskim. Ale nic z tego. Cała klasa trzecia należąca do drużyny musiała być Krzyżakami. Nasz wychowawca, a jednocześnie drużynowy druh T. Król otrzymał takie wytyczne /.../. Nie było mi dane „dożyć” końca tej bitwy, bo poległem chwalebnie ze złamanym drewnianym mieczem, pogiętym hełmem oklejonym srebrną folią i podartym białym płaszczem z czarnym krzyżem. Takie jest moje pierwsze wspomnienie harcerskie*²⁰.

Drużynowe gromady zuchowych w oparciu o legendy starały się budzić w wychowankach dumę ze znaczenia słowa Ojczyzna. Dlatego organizowały zajęcia podczas których zuchy poznawały polskie obrzędy, pieśni i tańce narodowe. Chętnie inscenizowały legendy o Kraku, smoku wawelskim, o „Wandzie co nie chciała Niemca” oraz „Starą baśń”.

Namiestniczka zuchów Chorągwi Kieleckiej Harcerka J. Gruszecka wspominała, że w *willi wojewody W. Dziadosza (miał dwie córki należące do gromady zuchowej) przy ulicy Żelaznej urządzono izbę zuchową, w której odbywały się zbiórki gromad oraz odprawy drużynowych. W jednym z kominków w styczniu 1937 r. uczestniczyła znana przedwojenna*

14. A. Rembalski, *Harcerski słownik biograficzny Kielecczyny* ... op. cit., s. 228-231; tenże, *Harcerski słownik biograficzny* ... op. cit., s. 120-121.

15. tenże, tamże, s. 152-155.

16. tenże, tamże, s. 162-166.

17. M. Machałowa, *Z dziejów ruchu zuchowego [w:] Z dziejów harcerstwa* ... op. cit., s. 282.

18. J. Gruszecka z d. Siuda, *Hufiec Zuchów Kieleckiej Chorągwi Harcerki*, maszynopis z 29 listopada 1991 r. w posiadaniu autora, s. 3.

19. Z. Szunke phm, *Harcerskie rodzeństwo Szunke, [w:] Wspomnienia* ... op. cit., s. 91.

20. *Wspomnienia Lechosława Cierpichała, [w:] Wspomnienia harcerek* ... op. cit., s. 155.

artystka Hanka Ordonówna, która śpiewała zuchom piosenki ludowe i była jurorką w konkursie na dobrane melodie do nauczonego wierszyka²¹.

Okres powojenny 1945-1950

Po zakończeniu II wojny światowej ruch harcerski odrodził się pomimo strat poniesionych, zwłaszcza w powstaniu warszawskim, w owianych legendą Szarych Szeregach i oddziałach partyzanckich walczących z okupantem, w których także byli wychowankowie ZHP. Reaktywowano drużyny. Najszybciej wznowiły pracę te, które miały znaczący dorobek w latach przedwojennych. Podejmowały działania również na niwie kulturalnej. Aby zapoznać społeczeństwo z ideą harcerstwa i ją propagować Rada i Szczepu Harcerzy w Kielcach postanowiła wystawić sztukę *Prawy harcerz*. Powołano sekcję sceniczną kierowaną przez wychowanka „Jedynki”, aktora miejscowego teatru Karola Soczka²². Był on autorem scenariusza i reżyserem spektaklu. Scenografię opracowali harcerze – Edmund Pękalski i Ignacy Drybała. Role obsadzono harcerzami i Szczepu oraz harcerkami z 3 Żeńskiej DH przy gimnazjum i liceum im. błogosławionej Kingi. Próby trwały wiele tygodni, a w pierwszych dniach grudnia 1945 r., po próbie generalnej, odbyła się premiera poprzedzona dużą reklamą. Afisze i programy zapowiadały sztukę w pięciu odsłonach, której akcja działa się w mieście i lesie, podawały obsadę oraz kierownictwo artystyczne. Wystawiono ją w sali teatralnej Kieleckiego Domu Kultury Robotniczej (obecnie WDK). Cieszyła się dużym powodzeniem i była wielokrotnie wznawiana. Zachował się opis spektaklu i niewielki afisz – program²³. Według informacji zawartych w *Poczcie harcmistrzyń i harcmistrzów* dh Karol Soczek w latach 1945-1948 był kierownikiem Harcerskiego Zespołu Artystycznego Chorągwi Harcerzy w Kielcach²⁴. Niestety, w dostępnym autorom źródłach archiwalnych nie znaleziono informacji dotyczącej istnienia takiego zespołu. 2 Kielecka Drużyna Harcerska w lipcu i sierpniu 1947 r. w ramach akcji „Harcerska Służba Polsce” obozowała na Dolnym Śląsku nad je-

ziorem Pilichowickim. Wyjazd na tzw. Ziemie Odzyskane stał się okazją do zakupu przez harcerzy instrumentów dla orkiestry dętej. Dzięki instruktorom Tadeuszowi Młynarczykowi i Marianowi Szczęśniakowi załatwiono formalności w Centrali Muzycznej w Jeleniej Górze. Za instrumenty drużyna zapłaciła po powrocie do Kielc, we wrześniu tego roku. Wzbogaciła się o zestaw instrumentów dętych: klarnet Es, sześć klarnetów B, alty Es, tenor 1B, tenor 2B, bas B, bęben, jedną parę czyneli. Od nowego 1948 r. w drużynie istniał jeden pluton orkiestry, w skład którego wchodziły zastępy: „Bemole”, „Partacze” i „Wiolonczela”. Kapelmistrzem został emerytowany kapitan Wojska Polskiego Waław Fast²⁵. Orkiestra z KDH występowała na uroczystościach szkolnych, harcerskich i miejskich.

W marcu 1948 r. drużyna zdecydowała, że wystawi sztukę w trzech aktach z czasów okupacji niemieckiej *Leśna droga* autorstwa J. Radlińskiej. Jej reżyserem został kielecki aktor Edward Szafrński, a wykonawcami harcerze starsi z II plutonu. W rolach kobiecych wystąpiły harcerki z gimnazjum bł. Kingi – Janina Strójwąg i Anna Robak. Premiera odbyła się 29 kwietnia tego roku, przy pełnej sali domu PW i WF. W antraktach grała orkiestra dęta drużyny budząc podziw widzów. Przedstawienie jeszcze kilkakrotnie pokazywano kielczanom²⁶. Niestety, działalność drużyn zakończyła się 1 czerwca 1950 r. zaprzestaniem pracy i przypadkiem mienia. Powołano Organizację Harcerską, która wchodziła w skład organizacji pionierskiej działającej w ZSRR.

Drugim środowiskiem, poza Kielcami, w pierwszych latach powojennych w którym rozwinęła się działalność kulturalna były Starachowice. Jej popularyzatorem był Tadeusz Winnicki (1908-1981) absolwent Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie – botanik i muzyk. Zorganizował Państwową Szkołę Muzyczną, otoczył opieką również Harcerski Zespół Kameralny istniejący przy Państwowym Ognisku Muzycznym. Wśród członków Zespołu zrodziła się propozycja, aby powstała Harcerska Orkiestra Kameralna. Jednym z inicjatorów jej utworzenia był znany po latach harcmistrz Jerzy Krukowski. Warunkiem

21. J. Gruszecka, op. cit., s. 6.

22. K. Soczek (?-1991), absolwent gimnazjum i liceum J. Śniadeckiego (wówczas tajnego) w latach 1958-1963 kierownik/dyrektor Rozgłośni Harcerskiej w Warszawie.

23. W. Matwin, >Jedynka< ... op. cit., s. 48-48.

24. S. Puchała, Soczek Karol, [w:] *Poczet harcmistrzyń i harcmistrzów*, Tom II M-Z, Warszawa 2014, s. 541.

25. Z. Szczęśniak, *Druga Kielecka Drużyna Harcerska im. Henryka Dąbrowskiego. Okres 1945-1962*, [w:] *Kartki z dziejów harcerstwa w I Liceum Ogólnokształcącym im. Stefana Żeromskiego w Kielcach*, pr. zb., Kielce 1994, s. 32, 35.

26. tamże, s. 38.

jej powstania było przesłuchanie kandydatów przy udziale dyrektora T. Winnickiego.

O wysokim poziomie artystycznym harcerzy-muzyków świadczył zaprezentowany repertuar: „Menuet G-dur” Jana Ignacego Paderewskiego oraz suita „Tańce Polskie” Tomasza Kiswettera – polskiego kompozytora muzyki poważnej. Występ został wysoko oceniony i powstała Harcerska Orkiestra Kameralna przy Ośrodku Szkolenia Zawodowego w Starachowicach. Muzycy podjęli decyzję, że orkiestra będzie stanowiła 11 Muzyczną Drużynę Harcerzy im. Henryka Wieniawskiego. Drużynie udostępniono na próby jedną salę i bibliotekę nutową. W atmosferze życzliwości i entuzjazmu rozpoczęła zbiórki muzyczne i wpisała się w życie kulturalne miasta. Jej największym osiągnięciem artystycznym było wykonanie „Sonaty” słynnego austriackiego prekursora romantyzmu w muzyce Franciszka Schuberta i „Poematu” Zdenka Fibicha kompozytora czeskiego oraz wiązanki najpiękniejszych polskich melodii „Kwiaty Polskie”. Utwory te świadczyły o kunszcie muzyków. W Starachowicach, w końcu lat czterdziestych powodzeniem cieszył się Harcerski Chór Rewelersów, który miał w repertuarze kilkadziesiąt piosenek skautowych i harcerskich z lat 1910-1939, pieśni z okresu okupacji niemieckiej oraz piosenki Chóru Czejana²⁷. Opis dokonania drużyn harcerskich w pierwszych latach po zakończeniu wojny ma charakter fragmentaryczny i oparty został na zachowanych kronikach drużyn oraz relacjach instruktorów. Niestety, wiele dokumentów zostało zniszczonych przez służbę bezpieczeństwa, która uznawała harcerstwo za organizację wrogą Polsce.

Kultura w działalności harcerstwa na Ziemi Kieleckiej w ostatnich dziesięcioleciach

Krajowa Narada Działaczy Harcerskich, która obradowała w Łodzi 8-9 grudnia 1956 r. zapoczątkowała reaktywację ZHP w Polsce. Następne lata to czas wielkich przemian politycznych, gospodarczych, kulturowych i technologicznych. Ich konsekwencją była działalność ZHP uwzględniająca te przemiany. Harcerstwo oddziaływało wychowawczo na swych członków realizując powinności służby ojczyźnie również w sferze kultury. Utworzona w 1956 r. Chorągiew Kielecka ZHP objęła 23 hufce działające na terenie powiatów

i miast na prawach powiatu. Rozpoczęły one prace we wszystkich szkołach podstawowych i średnich w województwie, dzięki czemu powstały w nich drużyny zachowowe i harcerskie. W tym czasie rodziły się pierwsze ciekawe inicjatywy programowe. Jedną z nich było „Sprzysiężenie Świętokrzyskie” powstałe formalnie 1 listopada 1958 r. i zrzeszające hufce: Starachowice-powiat, Kielce-powiat, Opatów i Sandomierz²⁸. Następnie przystąpiły do Sprzysiężenia hufce Ostrowiec Świętokrzyski i Kielce-miasto. Najważniejszym jego celem było włączenie harcerstwa do propagowania walorów krajoznawczych, historycznych i kulturowych województwa kieleckiego. Podczas akcji letniej 1959 r. przy obozach organizowano bazy dla obozów wędrownych i turystów indywidualnych. Można w nich było za symboliczną opłatą (po kosztach własnych) uzyskać nocleg i wyżywienie przygotowane przez harcerzy. Przy ówczesnym ubóstwie obiektów noclegowych i gastronomicznych bazy spełniły swoją rolę.

W ramach „Sprzysiężenia” Hufiec Kielce-miasto zorganizował w rejonie wsi Parszów nad rzeką Kamienną zgrupowanie obozów o specjalności kulturalnej. Uczestnicy podczas wywiadów z miejscową ludnością zapisywali teksty pieśni ludowych, legend i baśni związanych z regionem oraz dokumentowali sprzęty gospodarcze z lat minionych (rysunki, fotografie). Obozowe teatryki organizowały występy dla dzieci z okolicznych wiosek, ze specjalnie przygotowanymi widowiskami zawierającymi treści poznawcze i dydaktyczne. Harcerki 1 KDH im. Emilii Plater obozujące w Oblęgorku, gdzie znajduje się dworek z posiadłościami подарowany Henrykowi Sienkiewiczowi przez społeczeństwo polskie w 1900 r. z okazji jubileuszu 25-lecia pracy literackiej, zbierały materiały na temat życia, twórczości i pobytu pisarza w Oblęgorku²⁹. Środowiskiem harcerskim, które w działalności wychowawczej szczególnie eksponowało kulturę były Starachowice. Najbardziej znane były dokonania 111 Artystycznej Drużyny im. Krzysztofa Kamila Baczyńskiego utworzonej z połączenia 1 Starachowickiej Drużyny Harcerki im. Emilii Plater i 11 Drużyny Muzycznej im. Henryka Wieniawskiego. W latach 1961-1976 - 111 Artystyczna Drużyna im. Baczyńskiego skupiała młodzież z I i II liceów oraz Technikum Mechanicznego w Starachowicach. Od 1976 r. pracowa-

27. J. Krukowski, *Szare ślady Kartki z dziejów drużyn harcerskich Starachowic*, Starachowice 2000, s. 223-227.

28. A. Rembalski, *Kalendarium harcerstwa na Kielecczyźnie 1911-1981*, Kielce 1982, s. 86.

29. R. Mazur, *Działalność programowa Komendy Kieleckiej Chorągwi ZHP w latach 1956-2002*, [w:] *Kielecka Chorągiew Związku Harcerstwa Polskiego im. Stefana Żeromskiego w latach 1956-2000*. Sesja historyczna, red. A. Rembalski, Kielce 2003, s. 243.

ła przy I Liceum Ogólnokształcącym. Osobą, która przez blisko pół wieku inicjowała przedsięwzięcia kulturalne wśród harcerzy Starachowic i Chorągwi Kieleckiej była hm. Ludmiła Mazurkiewicz (1928-1997). Jej wczesna młodość przypadła na lata II wojny światowej i trudny okres powojenny. Talenty artystyczne rozwinęła w Starachowicach jako drużynowa i komendantka hufca im. Stanisława Staszica. Jej największą pasją była III Drużyna Artystyczna, w której prowadzono zajęcia w zespołach: wokalnym, muzycznym i teatralnym. Drużyna znana była z występów w szkołach, placówkach kulturalnych miasta, województwa, kraju i poza granicami Polski. Na trwałe w historii dokonań kulturalnych Starachowic wpisały się spektakle – „Elegie łemkowskie”, „Bal w operze”, „Pastorałki polskie”, „Ziemia na lewo”, „Missa Pagana” i „Król Bull” - inspirowane i reżyserowane przez L. Mazurkiewicz, która podczas pracy zawodowej zaocznie ukończyła studia teatralne. Wychowała liczną grupę młodziarzy harcerskiej, wśród której są cenienni w Polsce aktorzy, muzycy, śpiewacy i ludzie związani z kulturą i sztuką³⁰. O docenieniu roli harcerstwa w życiu kulturalnym miasta świadczyła decyzja o utworzeniu w 1974 r. Harcerskiego Młodzieżowego Domu Kultury. Funkcję jego dyrektora pełnili instruktorzy ZHP³¹. Działalność kulturalną na terenie Chorągwi Kieleckiej prowadził wśród młodzieży specjalnej troski referat „Nieprzetartego Szlaku”. Referat ten w maju 1974 r. zorganizował w Smogorzowie, w hufcu Przysucha „I Przegląd Harcerskich i Szkolnych Zespołów Artystycznych” działających w szkołach specjalnych. Kolejne, w następnych latach, odbyły się w Busku-Zdroju, Skarżysku-Kamiennej i Ostrowcu Świętokrzyskim. Uczestniczyły w nich teatry, zespoły taneczne, wokalne, instrumentalne i soliści reprezentujący ośrodki szkolno-wychowawcze, warsztaty terapii zajęciowej oraz domy pomocy społecznej. W roku 1993 w centralnych uroczystościach z okazji XXXV-lecia „Nieprzetartego Szlaku” w koncercie drużyn brał udział m.in. zespół XIV Szczepu Drużyn NS ze Specjalnych Ośrodków

Szkolno-Wychowawczych z Ostrowca Świętokrzyskiego³². Następne coroczne spotkania-złoty drużyn NS „Pod namiotem słońca” były organizowane w Chorągwi Ośrodku w Sielpi. Dokonywano na nich wymiany doświadczeń, prezentacji dorobku drużyn w różnych dziedzinach twórczości oraz podsumowywano całoroczną pracę. Każdorazowo uczestniczyło w nich 200-250 zuchów, harcerzy i instruktorów.

Wydarzeniem kulturalnym w 1964 r. był konkurs pod hasłem „XX-lecie w piosence, literaturze i sztuce” ogłoszony w ramach obchodów XX-lecia PRL. Uczestniczyło w nim 625 drużyn z chorągwi³³.

Rok harcerski 1967/1968 ogłoszony został w Chorągwi Kieleckiej „Rokiem Piosenki Harcerskiej”. Zgodnie z przyjętą uchwałą Rady Chorągwi jego celem było *rozwijanie ruchu muzycznego przydatnego i wykorzystywanego w codziennej pracy drużyn i popularyzowanie nowych piosenek oraz zachęcanie drużyn do korzystania z harcerskiego repertuaru*³⁴.

Pomysł przerósł oczekiwania inicjatorów. Do konkursu przystąpiło blisko 70. tysięcy uczestników, którzy na szczeblu ośrodków, hufców i chorągwi rywalizowały w eliminacjach o miano najlepszego zespołu i solisty.

W maju 1967 r. odbyły się pierwsze chorągwiane przeglądy harcerskich i szkolnych zespołów estradowych (bo tak je nazwano), a 7 kwietnia 1968 r. „Rok Piosenki Harcerskiej” zakończył się koncertem laureatów w Kielcach³⁵.

W 1968 r. w Liceum Ogólnokształcącym w Kazimierzy Wielkiej pod patronatem ZHP powstał klub „Hades”. Inicjatorką jego powołania była polonistka hm. Emilia Molska.

W klubie organizowano w każdą sobotę imprezy w formie wieczorów literackich, na których prezentowano dorobek poetów różnych epok, recitale poetyckie i muzyczne oraz programy kabaretowe. Wieczory kończyła zwykle zabawa taneczna. Ważne rocznice w życiu szkoły, szczepu i klubu akcentowano stosownymi programami. Klubem kierowała

30. A. Kateusz, *Mazurkiewicz Ludmiła Elżbieta*, [w:] *Harcerski słownik biograficzny Kielecczyny*, red. A. Rembalski, Kielce 2012, s. 328-330; także, *Mazurkiewicz Ludmiła Elżbieta* [w:] *Harcerski słownik biograficzny*, t. IV, red. J. Wojtycza, Warszawa 2016, s. 132-134; J. Krukowski, *Harcerze. Starachowicki słownik biograficzny*, Starachowice 1984, s. 21; tenże, *Szare ślady. Kartki z dziejów drużyn harcerskich Starachowic*, Starachowice 2000, wyd. II, poprawione i rozszerzone; *Mazurkiewicz Ludmiła Elżbieta* [w:] *Poczet harcmistrzów i harcmistrzyń*, red. S. Puchała, t. II, M-Z, Warszawa 2014, s. 89.

31. A. Rembalski, *Kalendarium ... op. cit.*, s. 123.

32. M. Cegielska, *Drużyny „Nieprzetartego Szlaku” w Chorągwi Kieleckiej ZHP w latach 1957-2002*, [w:] *Kielecka Chorągiew ... op. cit.*, s. 132.

33. R. Mazur, *Działalność... op. cit.*, s. 240.

34. *Encyklopedyczny Poradnik Instruktorski*, z. 10, P-S, „Harcerstwo” nr 7-8, 1971.

35. R. Mazur, *Działalność... op. cit.*, s. 241.

rada młodzieżowa współpracująca z dyrekcją szkoły, komitetem rodzicielskim i Szczepem im. Komisji Edukacji Narodowej. Klub wydał dwie broszury, w których zaprezentowano dorobek ponad 130. wieczorów³⁶.

Na początku lat sześćdziesiątych Hufiec Kielce-miasto organizował koncerty, w których uczestniczyły najbardziej znane w Polsce zespoły harcerskie.

W październiku 1964 r. komenda hufca Kielce-miasto przy udziale Wydziału Propagandy Głównej Kwatery ZHP zorganizowała w hali widowiskowo-sportowej dużą imprezę rozrywkową dla harcerzy i młodzieży szkolnej „Rytmy Młodych”. Brały w niej udział m. in. „Alibabki” i „Cykady”³⁷ – ówczesne zespoły harcerskie.

W Filharmonii im. Oskara Kolberga wystąpił Centralny Zespół Artystyczny ZHP działający przy Teatrze Wielkim w Warszawie. Jego twórcą i kierownikiem artystycznym był hm. Władysław Skoraczewski – śpiewak operowy (1919-1980). Zespół miał w swoim bogatym repertuarze pieśni harcerskie, wojskowe, ludowe, utwory muzyki poważnej i rozrywkowej. Potocznie nazywany „zespołem Skoraczewskiego”, kilkakrotnie występował w Kielcach i cieszył się uznaniem melomanów wszystkich pokoleń. Między innymi podczas uroczystości nadania Chorągwi Kieleckiej imienia Stefana Żeromskiego 7 czerwca 1971 r. wystąpił na płycie stadionu Klubu Sportowego „Błękitni” przed tysiącami uczestników Złotu i Harcerskiego Rajdu Świętokrzyskiego, którego organizatorem był nadal hufiec starachowicki. W godzinach popołudniowych kunsztem muzyków i śpiewaków zespołu zachwycali się kielczanie podczas występu w muszli koncertowej Parku Miejskiego im. Stanisława Staszica.

W 2010 r. w 30. rocznicę śmierci W. Skoraczewskiego w Teatrze Muzycznym „Roma” w Warszawie odbył się koncert jubileuszowy. Po tym wydarzeniu powstał Chór Wychowanków harcmistrza Władysława Skoraczewskiego „Jubilus”, który kontynuuje działalność Centralnego Zespołu Artystycznego ZHP. O sentymencie jakim chórzyści darzą Kielce świadczył ich występ na Rynku w czasie trwania festiwalu harcerskiego w 2008 r. Był on nawiązaniem do wczesnej młodości, kiedy Zespół zapraszany przez Główną Kwaterę ZHP uczestniczył w pierwszych pięciu Festiwa-

lach, i w 1983 r. zdobył Złotą Jodłę a w 1984 r. został laureatem Jodły Przyjaźni.

W Hufcu Kielce-miasto w 1969 r. w związku z rozwojem ilościowym drużyn podjęto decyzję o utworzeniu ośrodków harcerskich w poszczególnych dzielnicach. Pierwszy z nich powstał w peryferyjnej dzielnicy Herby i był prowadzony przez jego organizatora i komendanta hm. Stanisława Jasińskiego. Prowadził pożyteczną działalność wśród młodzieży tej zaniedbanej wówczas dzielnicy. Szczególną uwagę poświęcano zajęciom kulturalnym i turystycznym. S. Jasiński założył zespół artystyczny „Kontury”, który niebawem zaczął odnosić sukcesy w przeglądach i konkursach muzyki młodzieżowej. Ośrodek działał w oparciu o Zasadniczą Szkołę Zawodową przy Zakładach Urządzeń Chemicznych i Aparatury Przemysłowej „Armatury” i był wspierany przez grono pedagogiczne, a zwłaszcza dyrektora szkoły Józefa Wierę³⁸, którzy doceniali działalność wychowawczą i kulturalną prowadzoną w Ośrodku.

Z inicjatywy hm. Natalii Machałowej w kieleckiej dzielnicy Białogon w latach sześćdziesiątych, przy udziale młodzieży harcerskiej, rodziców i miejscowych zakładów pracy, własnymi siłami zbudowano Dom Harcerza, będący własnością Szczepu im. Stanisława Staszica. Po uroczystym otwarciu 17 maja 1969 r., w obecności najwyższych władz harcerskich i wojewódzkich, Dom Harcerza stał się ośrodkiem pracy wychowawczej oraz kulturalnej dzielnicy. Znalazła się w nim sala widowiskowa z zapleczem technicznym, dzięki czemu stworzono możliwość organizowania imprez kulturalnych dla młodzieży, a też mieszkańców miasta i jednostek harcerskich z terenu chorągwi³⁹. W 1998 r. z inicjatywy hm. Stanisława Kruka w Domu Harcerza, któremu po śmierci inicjatorce jego budowy-Natalii Machałowej- nadano Jej imię, powstała Harcerska Orkiestra Dęta. Utworzono ją po rozwiązaniu orkiestry istniejącej przy Kieleckiej Fabryce Pomp „Białogon”, która od początku lat sześćdziesiątych roztaczała opiekę nad miejscowym szczepem. Niestety, wiele z przekazanych instrumentów ze względu na ich zły stan, nie nadawało się do użytku. Mimo to rozpoczęto naukę gry na trąbkach i saksofonach. Wiosną 1999 r. harcerze-muzycy przygotowywali się do pierwszego występu związanego z jubileuszem 30-lecia działalności Domu Harcerza. Orkiestra pracowała zgodnie

36. „Hades”, [w:] *Leksykon harcerstwa*, red. O. Fietkiewicz, Warszawa 1988, s. 116.

37. A. Rembalski, *Kalendarium ...*, op. cit., s. 95; tenże, *Hufiec ZHP im. Obrońców Westerplatte w Kielcach w latach 1956-1979*, Kielce 1980, s. 42.

38. A. Rembalski, *Hufiec ZHP ...* op. cit., s. 65-66.

39. I. Pióro, *Harcmistrzynie Natalia Machałowa*, Kielce-Białogon 2004, s. 17.

z zasadami harcerskiej metodyki i w 2000 r. została zarejestrowana jako 77 KDH. Jej drużynowym był hm. S. Kruk, a nauczycielem gry na instrumentach i kapelmistrzem znany kielecki muzyk phm. Jan Tokarz. W 2001 r. funkcję tę przejął Michał Leśnik. Drużyna skupia około 40. osób – harcerek i harcerzy, którzy uczą się gry na instrumentach, najczęściej od podstaw. Orkiestra w latach 2001-2003 uczestniczyła w Harcerskim Festiwalu Kultury Młodzieży Szkolnej, a w ciągu minionego ćwierćwiecza występowała również w kameralnym składzie w Domach Opieki Społecznej, zaś wszyscy jej członkowie koncertowali w Wojewódzkim Domu Kultury, Kieleckim Centrum Kultury, Teatrze na Wodzie w Królewskich Łazienkach w Warszawie oraz w miejscowym kościele p.w. Przemienienia Pańskiego. Bierze udział w uroczystościach, w których obowiązuje ceremoniał harcerski, a także w imprezach szkolnych, sportowych i turystycznych. Jej działalność jest efektem starań o pozyskiwanie instrumentów, organizowanie prób i występów byłego komendanta hufca Kielce-miasto hm. S. Kruka⁴⁰.

Praca kulturalna drużyn wokół bohatera Chorągwi Stefana Żeromskiego

Wiele działań o charakterze kulturalnym związanych było z przygotowaniem do przyjęcia przez Chorągiew Kielecką imienia Stefana Żeromskiego. W uchwale programowej II Konferencji Chorągwi z 29 kwietnia 1969 r. znalazł się następujący akapit: *Człowiekiem, który wyrósł z tej ziemi, kochał ją całym sercem, pobudzał uczucia patriotyczne Polaków, tworzył wizję szklanych domów, który swoim pięknym językiem szeroko opisał Ziemię Kielecką i stosunki tu panujące był Stefan Żeromski /.../. Obecnie pragniemy dać wyraz trwałej pamięci o Jego zasługach dla Kielecczyzny, przyjmując imię Chorągwi wielkiego polskiego pisarza⁴¹.*

Początkowo działania drużyn były realizowane w kilku etapach. Pierwszy przebiegał pod hasłem „Żeromski znany i bliski”. Jego celem było zapoznanie instruktorów i młodzieży harcerskiej z życiem przyszłego bohatera chorągwi. Proponowano harcerzom, zwłaszcza z drużyn starszych czytanie utworów, organizowanie wieczorów literackich oraz spotkań ze znawcami twórczości pisarza.

Drugi etap – „Spotkania na szlakach” – związany był z wycieczkami pieszymi, rowerowymi, udziałem w zjazdach i biwakach. W czasie tych wypraw młodzież zdobywała wiedzę o najbliższych okolicach swego miejsca zamieszkania, gromadziła informacje oraz eksponaty do regionalnych kącików ciekawostek. Były one prezentacją kultury materialnej regionu. W ramach zdobywania Odznaki Chorągwianej „Jodla” zuchy uczestniczyły w cyklu nie sprawnościowym „Poznajemy Żeromskiego”. Harcerze młodszy organizowali konkursy na najpiękniejszy album o S. Żeromskim i jego „najściślejszej ojczyźnie”. Drużyny starszoharcerskie oraz Młodzieżowe Kręgi Instruktorskie ze szkół ponadpodstawowych przeprowadzały konkursy albo turnieje wiedzy pod hasłem „Życie i twórczość Stefana Żeromskiego” w oparciu o bibliografię przygotowaną przez zespół instruktorów chorągwi. Drużyny starsze miały również do wyboru dyskusje na wybrane tematy: „Żeromski a sprawa polska”, „Żeromski – miłośnik Ziemi Kieleckiej”, „Sąd nad książką Stefana Żeromskiego”, „Sąd nad postawą Judyma”. Wszystkie te działania sprzyjały rozbudzeniu czytelnictwa wśród młodzieży harcerskiej.

W 1973 r. kustosz Muzeum Lat Szkolnych Stefana Żeromskiego w Kielcach Kazimiera Zapałowa zaprosił drużyny harcerskie do współpracy przy organizacji dorocznych „Dni Żeromskiego”. Uznała, że godnymi pokazania szerszej publiczności były programy literacko-muzyczne przygotowane przez drużynę im. Komisji Edukacji Narodowej z Kazimierzy Wielkiej oraz 111 Artystyczną Drużynę Harcerską ze Starachowic. Ta pierwsza wystąpiła z programem literackim „Między dawnymi a młodszymi laty”. Prawo harcerskie ilustrowano fragmentami tekstów pisarza. Ścieżkę muzyczną skomponował nauczyciel z kazimierskiego liceum hm. Jan Jędrzejczyk, przerwaniki muzyczne były dziełem harcerek z klubu „Hades” – Doroty Czupryńskiej i Danuty Walasek. Ten bardzo ciekawy program reżyserowała hm. E. Molska, która była autorką tekstów piosenek i przygotowała wstęp poetycki.

Program „Moja Ziemia” przedstawiła 111 ADH. Stanowiły go fragmenty „Dzienników” i „Pism Żeromskiego” oraz wiersze i piosenki ludowych poetów Kielecczyzny: Marii Cedro-Biskupowej, Wojciecha Grzegorzycyka „Poniewierki” i Katarzyny Zaborowskiej. Muzykę skomponował starachowicki harcerz

40. S. Kruk, *Informacja pisemna o działalności Harcerskiej Orkiestry Dętej* z 16 marca 2023 r., w zbiorach autorów.

41. A. Rembalski, *Stefan Żeromski bohater Kieleckiej Chorągwi Związku Harcerstwa Polskiego. Przyczynek do dziejów harcerstwa na Ziemi Świętokrzyskiej*, Kielce 2014, s. 15.

Wiesław Daszkiewicz, a całość reżyserowała hm. L. Mazurkiewicz⁴².

Zaprezentowane spektakle zostały wysoko ocenione przez publiczność muzealną, a Komenda Chorągwi wydała je drukiem⁴³.

Chorągiew Kielecka wychodziła z inicjatywami popularyzującymi postać swego patrona poza granicami regionu. W dniach 20-22 września 1985 r. zorganizowała Ogólnopolski Zlot Szkół i Drużyn Harcerskich imienia S. Żeromskiego. Licznie przybyli goście z całej Polski zwiedzili Kielce ze szczególnym uwzględnieniem miejsc, w których przebywał pisarz w okresie kiedy był uczniem gimnazjum. Uczestniczyli również w rajdzie do Ciekot, gdzie obejrzeni widowisko przygotowane według scenariusza nauczycielki języka polskiego z I LO Aleksandry Walkowiak, które reżyserował hm. Karol Fijałkowski, były komendant kieleckiego hufca. Wykonawcami byli członkowie Błękitnego Szczepu Dzieci Gór działającego w tej szkole.

Jubileuszowe obchody rocznic urodzin i śmierci pisarza były okazją do popularyzacji jego twórczości. Chorągiew Kielecka w 1994 r. zainicjowała organizowanie na terenie województwa w drużynach harcerskich, placówkach oświatowych i kulturalnych imprez, których celem było przybliżenie młodzieży szkolnej twórczości S. Żeromskiego. Z inspiracji hm. Ryszarda Mazura przeprowadzono wojewódzki konkurs „Żeromski znany i bliski”. Jego laureatami zostali: w kategorii szkół podstawowych – Szkoła Podstawowa w Sędziszowie, a szkół ponadpodstawowych – Liceum Ogólnokształcące w Końskich⁴⁴.

W 2004 r., także hm. R. Mazur, był organizatorem konkursu dla młodzieży szkolnej „Stefan Żeromski i jego mała ojczyzna”. W jego przebiegu chorągiew wsparły wojewódzkie władze samorządowe, administracyjne, oświatowe i kulturalne. Finał odbył się w lipcu tego roku w Strawczyni – wsi, w której urodził się pisarz. Jego laureatami byli uczniowie z gimnazjum w Skalbmierzu i liceum z Włoszczowy. Organizatorzy z uznaniem ocenili fakt, że większość uczestników tego konkursu stanowiła młodzież z małych miejscowości.

W 2014 r. przed koncertem „Gospodarze – Gościom” inauguracyjnym 41. Międzynarodowy

dowy Harcerski Festiwal Kultury Młodzieży Szkolnej młodsi artyści i widzowie otrzymali fragmenty „Dzienników” S. Żeromskiego. Podczas koncertu 3274 osoby jednocześnie głośno czytały prozę pisarza. Potraktowano to jako zabawę i próbę ustanowienia rekordu Guinnessa. Miało to również aspekt poznawczy, gdyż wielu jej uczestników po raz pierwszy spotkało się z twórczością pisarza⁴⁵.

Poprzez różnorodne działania podejmowane przez harcerstwo Kielecczyny związane z poznaniem życia i twórczości S. Żeromskiego ich uczestnicy spotykali się z dorobkiem wybitnego przedstawiciela polskiej kultury a także bogatymi treściami zawartymi w jego twórczości.

Inne inicjatywy kulturalne

Chorągiew Kielecka od połowy lat siedemdziesiątych organizowała Chorągwiiane Spotkania Artystyczne, w których uczestniczyły zespoły muzyczne z solistami, taneczne, folklorystyczne i teatralne. Laureaci Spotkań otrzymywali nominacje na Festiwal Kultury Młodzieży Szkolnej oraz inauguruje je koncerty „Gospodarze – Gościom”.

W ostatnich latach spotkania zespołów harcerskich i szkolnych odbywają się pod hasłem „Harcerska Wiosna Kulturalna”. Na przełomie XX i XXI wieku przez kilka dziesięcioleci hufce i chorągiew były organizatorami konkursów recytatorskich zatytułowanych „Strofy o Ojczyźnie”. W przygotowaniu uczestników do współzawodnictwa o tytuł najlepszego recytatora pomocy udzielały Inspektoraty Oświaty, Kuratorium Okręgu Szkolnego oraz nauczyciele poloniści. W tych samych latach chorągiew i hufce w okresie Świąt Bożego Narodzenia organizowały przeglądy na najciekawsze przedstawienia „Jasełek”. Laureaci na szczeblu hufców spotykali się na przeglądzie chorągwiowym, odbywającym się w Domu Harcerza w Białogonie. W latach siedemdziesiątych w szczepach i drużynach starszoharcerskich powstawały kabarety. Najciekawsze działały w I LO w Kielcach. Inicjatorką ich powstania i opiekunką była nauczycielka fizyki hm. Maria Jelińska (1931-2016)⁴⁶. Prowadziła zespoły wokalnie-instrumentalne „Kask” oraz kabarety „Bagaż” I i II. Uczestniczyły one w wojewódzkich i ogólnopolskich konkursach.

42. A. Rembalski, *Stefan Żeromski ... op. cit.*, s. 14-15.

43. HAL. *Materiały repertuarowe*, Związek Harcerstwa Polskiego Komenda Chorągwi im. S. Żeromskiego, Kielce 1974.

44. A. Rembalski, *Stefan Żeromski ... op. cit.*, s. 45.

45. [www.um.kielce.pl/41_Miedzynarodowy_Harcerski_Festiwal_Kultury_Mlodziezy_Szkolnej_4_lipca_2014_r.](http://www.um.kielce.pl/41_Miedzynarodowy_Harcerski_Festiwal_Kultury_Mlodziezy_Szkolnej_4_lipca_2014_r.;); <https://docplayer.pl/23818582-150-x-zeromski-sztafeta-literacka.html>, 150 X ŻEROMSKI. *Sztafeta Literacka*, pobrano 20.06.2023.

46. E. Kubiec, *Jelińska Maria Eugenia*, [w:] *Harcerski słownik biograficzny Kielecczyny*, Tom II, red. S. Adamczak, A. Rembalski, Kielce 2022, s. 214-216.

polskich przeglądach zespołów muzycznych i kabaretowych. „Kask” w latach 1977-1979 na festiwalu kieleckim zdobył Brązowe Jodły⁴⁷. Programy kabaretów kierowanych przez M. Jelińską charakteryzowała finezja, inteligencja z podtekstami politycznymi, budzącymi wesołość słuchaczy.

Ważnymi wydarzeniami w dziejach kieleckiego harcerstwa był udział drużyn w ogólnopolskich przedsięwzięciach ZHP: zainaugurowanej w 1967 r. „Operacji 1001 Frombork” i „Operacji Bieszczady 40” rozpoczętej w 1974 r. Celem pierwszej był udział harcerstwa w uczczeniu pięćsetnej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika i odbudowa Fromborka – miasta w którym astronom zmarł. W czasie trwania Operacji harcerze, instruktorzy uczestniczyli w pracach budowlanych i konserwatorskich. Młodzież Chorągwi Kieleckiej organizowała również ciekawe zajęcia kulturalne. Na zgrupowaniu kieleckim, którego komendantem był hm. Stanisław Adamczak, zrodził się pomysł powołania kabaretu. Większość tekstów napisała hm. E. Molska. Kabaret kielecki występował prawie we wszystkich zgrupowaniach i cieszył się dużą popularnością wśród harcerek, harcerzy oraz uczniów szkół zawodowych a także mieszkańców miasta i okolic.

W 1974 r. zainaugurowano „Operację Bieszczady 40”. Jej celem był udział harcerstwa w zagospodarowaniu tego pięknego regionu, który po powojennych wydarzeniach noszących kryptonim „Wisła” był wyludniony i zaniedbany pod względem gospodarczym, społecznym i kulturalnym. Drużyny Chorągwi Kieleckiej obozowały w pobliżu wsi Wołosate, w której obok nowych domów zachowały się fragmenty pozostałości gospodarstw zniszczonych podczas akcji „Wisła”. Harcerze Stancji Kieleckiej podejmowali prace fizyczne wyznaczone przez pracowników Bieszczadzkiego Parku Narodowego i poznawali walory turystyczno-krajoznawcze Bieszczad. Komendantem Stancji był pracownik naukowy Politechniki Świętokrzyskiej, mechatronik hm. S. Adamczak. Jedną z członkiń komendy była E. Molska, pomysłodawczyni Bieszczadzkiego Jarmarku Artystycznego, który odbywał się w latach 1974-1989. Później nazwa została zmieniona na Bieszczadzki Festiwal Piosenki „Wołosate”. Gospodarze Festiwalu stworzyli spośród uczestników obozu zespół wokalnoinstrumentalny, który – pierwszy jego kierownik artystyczny Andrzej Zdyra nazwał

„Wołosatkami”. Zespół występował podczas kolejnych obozów w Wołosatem.

Wykonywane utwory łączą elementy harcerskich piosenek ze współczesnymi kierunkami muzyki młodzieżowej. Pokazują piękno bieszczadzkich krajobrazów, harcerskie życie i przygody turystów na szlakach. Autorami większości tekstów i muzyki są członkowie zespołu i ich opiekunowie i przyjaciele. Dzięki występom na najważniejszych imprezach harcerskich i okolicznościowych w dziesiątkach polskich miast zespół cieszy się dużą popularnością. Uniwersalny repertuar liczy ponad 200. piosenek harcerskich, turystycznych, standardów jazzowych, przebojów sprzed lat we wszystkich różnorodnych nastrojach i rytmach⁴⁸.

Zespół pozyskał wielu sojuszników wspierających i popularyzujących artystyczne dokonania. Najistotniejszym było objęcie patronatu przez znaną kielecką firmę Exbud S.A.

z prezesem Witoldem Zaraską. Sukcesem opiekunów „Wołosatek” było wydanie dziesięciu płyt gramofonowych, płyt CD, kaset magnetofonowych, a także dziesięciokrotnie *Śpiewniczka bieszczadnicza*. O zamieszczonych w nim piosenkach hm. E. Molska napisała: *W trosce, żeby się pieśni na poloninach i leśnych ścieżkach nie pogubiły, zaproszono je do jednej maleńkiej książeczki, aby służyła tym, którzy upodabali sobie harcerski i turystyczny żywot w bieszczadzkich stanicach. Dalej, wesoło, niech popłynię, ale nie gromki tylko cichy śpiew, co się nie będzie kłócił z krainą, gdzie króluje Tarnica i szumi Wołosatka*⁴⁹.

„Wołosatki” otrzymały miano Reprezentacyjnego Zespołu Harcerskiej Operacji „Bieszczady 40” oraz Reprezentacyjnego Zespołu Kieleckiej Chorągwi Związku Harcerstwa Polskiego.

Autor trzech prac monograficznych – R. Mazur – skrupulatnie obliczył, że „Wołosatki” występowały w: Anglii, Austrii, Belgii, Czechach, Danii, na Kubie, Niemczech, Słowacji, Szwajcarii, Szwecji, na Węgrzech, we Włoszech i Rosji. Najbardziej egzotyczne były wyprawy do Chin (2009) i Brazylii (2015). Zespół wystąpił na ponad 120. prestiżowych koncertach, w wielu środowiskach, a często, przy okazji wydarzeń szczególnych takich jak reprezentowanie ZHP na Światowych Zlotach Harcerzy i Skautów oraz Międzynarodowych Obozach Skautowych w Danii i Niem-

47. *Kielecka Chorągiew im. Stefana Żeromskiego* [w:] *Leksykon ...* op. cit., s. 195.

48. R. Mazur, *Posłowie. Połączyła nas muzyka*. Wydanie III poprawione i uzupełnione. *Wołosatki 1974-2009*, Kielce 2009, s. 298.

49. E. Molska, *Śpiewniczka bieszczadnicza*. Wydanie X poprawione i uzupełnione, red. S. Adamczak, Piła 1991.

czech, festiwalach w Belgii, Niemczech, Danii i Wielkiej Brytanii oraz w koncercie pod auspicjami UNICEF⁵⁰.

„Wołosatki” swoją muzykalnością, młodzieńczym wdziękiem i bogactwem repertuaru odgrywały doskonale rolę ambasadorów Polski. Bez wątplenia powołanie i trwająca blisko pół wieku działalność zespołu to najlepsza wizytówka działań kulturalnych młodzieży harcerskiej wywodzącej się z Ziemi Kieleckiej. Jest to także osobisty sukces, obok dorobku naukowego, rektora Politechniki Świętokrzyskiej prof. Stanisława Adamczaka. Zespół nie osiągnąłby sukcesów artystycznych, gdyby nie talent, pracowitość kompozytora i aranżera utworów, muzyka i pedagoga Ryszarda Pomorskiego. Były one także udziałem innych autorów muzyki i tekstów.

Działalność kulturalna Kręgów Instruktorskich „Łysica”

W okresie obchodów 35-lecia działalności ZHP w Polsce Ludowej, w 1980 r. wśród instruktorów Chorągwi Kieleckiej zrodził się pomysł skupienia w Kręgach Instruktorskich działaczy pracujących w harcerstwie w różnych okresach historycznych. Przyjęły nazwę „Łysica”. Ideę tę oficjalnie zgłosił zastępca komendanta chorągwi hm. R. Mazur, a poparł ją komendant hm. J. Osmólski i członkowie Komendy. Nawiązywała do tradycji z lat 1957-1958, kiedy w Chorągwi Kieleckiej istniała jednostka harcerska o tej samej nazwie. Dość szybko w Kręgach utworzonych w hufcach: Kielce-miasto, Skarżysko-Kamienna, Starachowice, Ostrowiec Świętokrzyski, Jędrzejów, Włoszczowa, Końskie, Pińczów i Miechów oraz w Warszawie, Wrocławiu i Krakowie gdzie zrzeszyli się instruktorzy związani w latach młodości z Ziemią Kielecką⁵¹.

Ich członkowie włączyli się w bieżącą pracę chorągwi i hufców. Wspierali się wzajemnie w rozwiązywaniu życiowych problemów charakterystycznych dla środowiska seniorów. Inicjowali również działalność kulturalną wśród harcerzy i instruktorów. Należy wymienić hm. Halinę Brede (1919-2004)⁵² - komendantkę konspiracyjnego Hufca Harcererek w Kielcach. W latach okupacji opiekowała się dziećmi dla których organizowała spotkania

ze św. Mikołajem i jasełka. Od 1943 r. z podopiecznymi harcerkami obchodziła polskie święta narodowe: rocznicę uchwalenia Konstytucji 3-Maja, wybuchu powstań – listopadowego i styczniowego oraz odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 r. W styczniu 1943 r. harcerki i harcerze w prywatnym domu przy ulicy Bodzentyńskiej odegrali jednoaktówkę autorstwa H. Brede poświęconą powstaniu styczniowemu. W latach powojennych, po ukończeniu filologii polskiej na Uniwersytecie Jagiellońskim nauczwała języka polskiego i śpiewu w kieleckich szkołach, w których opiekowała się drużynami harcerskimi. Przez wiele lat pracowała jako wizytantka i kierowniczka Samodzielnego Referatu Szkół Artystycznych w Wydziale Kultury Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach. W miesiącach wiosennych i letnich często z okien jej mieszkania przy ulicy H. Sienkiewicza znajdującego się vis a vis siedziby Kieleckiej Chorągwi dochodziły dźwięki fortepianu wykonywanych przez H. Brede utworów.

Innym miłośnikiem muzyki i harcerskich piosenek był dwukrotny komendant hufca kieleckiego hm. Stanisław Przybysławski (1913-2002)⁵³. Po wznowieniu działalności przez Hufiec Kielce-miasto w 1957 r. w ówczesnym Domu Harcerza przy ulicy Staszica i założył chór harcerski złożony z członkiń i członków drużyn starszoharcerskich.

Andrzej Szymkiewicz (1936-2003)⁵⁴ wszechstronnie uzdolniony samouk, animator kultury, kierownik Wydziału Starszoharcerskiego Komendy Chorągwi założył na początku lat sześćdziesiątych zespół artystyczny. Tworzyli go uzdolnieni muzycy, wokaliści i wokalistki z drużyn kieleckich. Doskonalili swoje umiejętności na obozach i zimowiskach. Występowali na imprezach organizowanych przez hufce do 1963 r., w którym to roku A. Szymkiewicz został mianowany komendantem hufca ZHP w Tarnowie.

Harcerka z Iłży, późniejsza komendantka Hufca Harcererek w Skarżysku-Kamiennej Stanisława Staszalek (1916-1992)⁵⁵ uzdolniona poetka, poświęcała swoje wiersze harcerstwu, instruktorom, wydarzeniom i obrzędowi. Jej córki Iwona Jama i Małgorzata Dobrowolska wydały książkę *Z pamiątnika kobiety walczą-*

50. R. Mazur, *tamże*, s. 232.

51. T. Gruszczyński, A. Rembalski, *Krąg Instruktorski „Łysica” w Kielcach*, „Harcerstwo”, nr 4, 1981, s. 39-41; przedruk A. Rembalski, *Kartki z dziejów Związku Harcerstwa Polskiego*, Kielce 2022, s. 218-223.

52. A. Rembalski, *Brede Halina* [w:] *Harcerski ... op. cit.*, s. 47-49.

53. *tenże*, *Przybysławski Stanisław*, *tamże*, s. 294-396.

54. E. Kubiec, *Szymkiewicz Andrzej*, *tamże*, tom II, red. S. Adamczak, A. Rembalski, Kielce 2022, s. 599-600.

55. E. Kubiec, *Staszalek Stanisława*, [w:] *Harcerski słownik biograficzny Kielecczyzny*, red. A. Rembalski, s. 452-453.

cej, w której zamieściły poetyckie utwory matki⁵⁶.

Innym poetą – amatorem był hm. Tadeusz Farbisz z Ostrowca Świętokrzyskiego (1915-2000)⁵⁷. Tradycyjnie na wszystkie sejmiki instruktorskie Kręgów „Łysica” pisał kolejne wiersze o tematyce harcerskiej. Wiele utworów poświęcił Liceum im. Joachima Chreptowicza, w którym pracował w latach 1945-1980. Przewodniczył Kręgowi „Łysica – Płomienie” w Ostrowcu.

Również wszechstronnie uzdolniony był senior kieleckiego harcerstwa, honorowy przewodniczący Rady Kręgów „Łysica” hm. Julian Hendler (1907-2008)⁵⁸. Miał talenty plastyczne i poetyckie. Swoje wiersze poświęcone służbie harcerskiej publikował w wydawnictwie „*W Kręgach Łysicy*”.

Dokonując rekapitulacji dorobku kieleckiego harcerstwa na polu działalności kulturalnej i wspominając instruktorów, którzy odegrali w niej ważną rolę, szczególnie podkreślić należy osiągnięcia hm. Ryszarda Mazura (1943-2010)⁵⁹, który w latach 1975-1985 pełnił funkcję zastępcy komendanta Kieleckiej Chorągwi ZHP. Z wykształcenia filolog polski, utalentowany muzycznie, inicjował działania kulturalne drużyn i skutecznie je realizował. Świadczyły o tym jego propozycje związane z poznawaniem przez młodzież życia i twórczości bohatera Chorągwi. Ważną publikacją była praca *Stefan Żeromski o harcerstwie*⁶⁰. Odnosił się w tej książce do licznych wypowiedzi pisarza na temat rozwijającego się na ziemiach polskich w pierwszych dziesięcioleciach XX w. ruchu harcerskiego. Z organizacją tą związały swe młodościowe lata jego przedwcześnie zmarły syn Adam. R. Mazur wskazał zadania jakie stawiał przed harcerstwem człowiek, który po latach został patronem Kieleckiej Chorągwi ZHP. Był również autorem trzech wydań książki, w której opisał historię i dorobek kilku pokoleń członkiń i członków zespołu wokально-muzycznego „Wołosatki”⁶¹. W roku jubileuszu półwiecza Harcerskiego Festiwalu Kultury Młodzieży Szkolnej w Kielcach z uznaniem trzeba docenić trzy prace R. Mazura, poświęcone doznaniom tysięcy uczestników i organizatorów, a także ludziom

nadającym kształt programowy i organizacyjny tej największej od lat imprezy kulturalnej dzieci i młodzieży w Polsce⁶².

R. Mazur był jednym z najwybitniejszych animatorów życia kulturalnego w dziejach kieleckiego harcerstwa.

Aktywność kulturalna w Chorągwi Kieleckiej ZHP w latach 2010-2022

Mówiąc o miejscu kultury w harcerstwie na Ziemi Kieleckiej warto bliżej przyjrzeć się działalności chorągwi, hufców i drużyn w perspektywie trzech ostatnich kadencji władz chorągwiowych w latach 2010-2022. Zauważalne są istotne kierunki zmiany w aktywności kulturalnej całych środowisk i poszczególnych instruktorów, dające wyobrażenie dalszych perspektyw, możliwości i zagrożeń. W latach 2008-2012 zmniejszyła się aktywność śródroczna w realizacji form pracy związanych z piosenką, a harcerze mniej grają i śpiewają. Na ogniskach coraz rzadziej są zauważalne całe rozśpiewane drużyny. Gitarzyści potrafią zagrać tylko kilka piosenek, a zamiast śpiewników coraz częściej korzysta się z pomocy telefonów z dostępem do Internetu. Jest to trend, który odzwierciedla poziom wykształcenia kulturalnego współczesnych dzieci i młodzieży oraz postępującej cyfryzacji społeczeństwa wraz z przeniesieniem życia rówieśniczego z realnego spotkania w stronę komunikatorów społecznych czy też całych platform, tzw. social mediów. Istnieją w Chorągwi Kieleckiej wyjątki, jak 5 Artystyczna Drużyna Harcerska z Chmielnika, która powstała przy wsparciu samorządu i lokalnej instytucji kultury w roku 2008. Jednakże, analiza aktywności całych hufców wskazuje, że zanika forma pracy jaką był przegląd lub festiwal piosenki hufca dla własnych środowisk. Obecność w rocznym planie pracy Harcerskiego Festiwalu Kultury Młodzieży Szkolnej jest jedynie elementem aktywności już zaawansowanych muzycznie jednostek, jak 5 ADH z Chmielnika. Z drugiej strony, część dojrzałej kadry angażuje się w projekty własne, zakładając zespoły muzyczne w nurcie piosenki turystycznej, czy też w ogólnie

56. Stanisława Cichosz-Staszalek „Sława”, z *pamiętnika kobiety walczącej*, red. P. Nowakowski, Iłża 2016.

57. A. Rembalski, *Farbisz Tadeusz*, [w:] *Harcerski ...* op. cit., s. 104-106.

58. tenże, *Hendler Julian*, tamże, s. 172-175.

59. tenże, *Mazur Ryszard Antoni*, tamże, s. 323-327.

60. R. Mazur, *Stefan Żeromski o harcerstwie*, Kielce 1994.

61. R. Mazur, *Połączyła nas muzyka. Wołosatki 1974-1999*, Kielce 1999; tenże, *Połączyła nas muzyka. Wołosatki 1974-2004*, wydanie II poprawione i uaktualnione, Kielce b.r.w.; tenże, *Połączyła nas muzyka. Wołosatki 1974-2009*, wydanie III poprawione i uzupełnione, Kielce 2009.

62. R. Mazur, *A jednak się kręcił. Kalendarium Harcerskich Festiwali Kultury Młodzieży Szkolnej*, Kielce 1988; tenże, *Niech dalej się kręci czyli dzieje Harcerskich Festiwali Kultury Młodzieży Szkolnej*, Kielce 2003; tenże, *Z wiatrem i pod wiatr*, Kielce 2008.

przyjętej kategorii muzycznej „Kraina Łagodności”. Takim przedsięwzięciem jest zespół muzyczny FOK, który po latach zmienił nazwę na Formację Opowieści Kameralnych, gdzie znaczącą rolę odgrywali instruktorzy Hufca Kielce-miasto. Zespół bardzo często obecny był jako gwiazda wieczoru na różnych wydarzeniach harcerskich (zloty, regaty, itp.). Podobną genezę ma nadal obecny i aktywny zespół „Pod Wiatr”, którego skład muzyków wywodzi się ze środowiska harcerskiego Hufca Ostrowiec Świętokrzyski.

Zmiany nastąpiły w roku 2012. Raczujące wydarzenie w Hufcu Kielce-miasto, Festiwal „Jędrzejówka” (zapoczątkowany w roku 2009) nabiera dojrzałych kształtów jako miejsce spotkania muzycznego środowiska hufca. Jego walorem jest chęć konfrontacji muzycznej drużyn i gromad, gdzie zapal i zaangażowanie przyćmiewa walory artystyczne. Jednocześnie w roku 2012 Hufiec Starachowice zorganizował własny Festiwal „Harcogranie”, który już w trzeciej edycji zyskał renomę i uznanie środowisk harcerskich w całej Polsce. W Hufcu Starachowice reaktywowana została 104 Artystyczna Harcerska Drużyna z Mirca, przy której w następnych latach powstał kolejny zespół „Happy”. Czas pandemii 2020-2022 nie zaprzepaścił funkcjonowania zarówno form muzycznych konfrontacji (Festiwal „Jędrzejówka” i Festiwal „Harcogranie”, który istnieje do dnia obecnego). Powstały nowe drużyny lub harcerskie formacje artystyczne: Zespół „Melodyjki” z Bogorii - Hufiec Staszów, oraz Zespół „NieOgarniesz” z Hufca Ostrowiec Świętokrzyski. Jest też trend zakładania nowych „instruktorskich” zespołów muzycznych. Jako pierwszy wybiła się „Lubianka Gondoliers”, czyli zespół młodej kadry instruktorskiej Hufca Starachowice. Z biegiem lat, zespół ewoluował w formację „Miłość Jest Przereklamowana”, a jego aktywność obecna to jeżdżenie po festiwalach harcerskich w Polsce jako gwiazda wieczoru. Warta uwagi jest aktywność dojrzałej kadry instruktorskiej Hufca Starachowice.

W roku 2018 zawiązali zespół „Stare Dobre Harcerstwo”, którego celem jest promowanie starych harcerskich piosenek. Ich debiut odbył się na VI Festiwalu „Harcogranie”. Innym pozytywnym trendem jest kreacja na terenie Chorągwi Kieleckiej wydarzeń kulturalnych, które skierowane są nie tylko do członków ZHP ale do szerokiego grona dzieci i młodzieży oraz osób dorosłych. Jednym z takich wydarzeń jest event zapoczątkowany w roku 2016 na MHFKMSz przez „Największy Ze-

spół Rockowy”. Wówczas na Rynku w Kielcach zagrany został muzyczny hit z gatunku polskiego rocka na gitarze elektrycznej, basowej, perkusji, przy wsparciu sekcji wokalne. Pierwszą piosenką był utwór „Teksański” grupy „Hey”. Od 8 lat ten „Zespół” jest częścią cyklu wydarzeń w ramach Święta Kielc, realizowaną przez Dom Kultury „Białogon”.

Drugie znaczące wydarzenie, przy którym zaangażowani są instruktorzy Chorągwi Kieleckiej, to Ogólnopolski Festiwal Piosenki Poetyckiej i Turystycznej „Przy Kominku”. Do roku 2022 odbyło się 10 edycji Festiwalu, który wokół siebie zrzesza obecnych i byłych instruktorów ZHP, a przede wszystkim szeroką publiczność z całego kraju, gustującą w poezji śpiewanej i nawiązującej do górskich klimatów oraz pieszych wędrówek z plecakiem.

W badanym okresie na uwagę zasługują jeszcze dwa wydarzenia związane z miejscem kultury w działalności harcerstwa na Ziemi Kieleckiej. Po pierwsze - 2 stycznia 2017 r., na mocy Uchwały Rady Miasta Kielce poprzedzonej umową Prezydenta Miasta Kielce ze Związkiem Harcerstwa Polskiego Chorągwią Kielecką, na podstawie ustawy o organizacji i prowadzeniu działalności kulturalnej, powstała w budynku Domu Harcerza w Białogonie przy ulicy Pańskiej ia profesjonalna instytucja kultury - Dom Kultury Białogon. Jednym z jego celów statutowych jest współorganizacja MHFKMSz oraz wspieranie i propagowanie ruchu harcerskiego, w tym programu działalności kulturalnej jednostek harcerskich.

Drugie wydarzenie dotyczy roku 2018 i obchodów 100-lecia odzyskania niepodległości oraz 100-lecia powstania Związku Harcerstwa Polskiego. W nawiązaniu do tych rocznic Chorągiew Kielecka na 45 MHFKMSz przygotowała koncert Gospodarze-Gościom „100 na 100”. Koncert zyskał duże uznanie władz ZHP. Przy wsparciu samorządu miasta Kielce i województwa świętokrzyskiego został powołany na Zlocie ZHP w Gdańsku na Wyspie Sobieszewskiej dla 8 tysięcy publiczności. Było to ogromne przedsięwzięcie logistyczne, a zarazem możliwość pokazania potencjału kulturotwórczego Chorągwi Kieleckiej.

Przedstawione wybrane przykłady działalności kulturalnej jednostek harcerskich i ich opiekunów na Zlocie Kieleckiej świadczą o tym, że od dziesięcioleci do czasów współczesnych odgrywa ona ważną rolę w pracy wychowawczej Kieleckiej Chorągwi ZHP im. Stefana Żeromskiego.

Bibliografia

- Adamczak S., Rembalski A., red., *Harcerski słownik biograficzny Kielecczyny*, tom II, Kielce 2022.
- Cegielska M., *Drużyny Nieprzetartego Szlaku Chorągwi Kieleckiej ZHP w latach 1957-2002*, [w:] *Kielecka Chorągiew Związku Harcerstwa Polskiego im. Stefana Żeromskiego w latach 1956-2000*. Materiały sesji historycznej, red. A. Rembalski, Kielce 2003.
- Cichosz-Staszafek S., „Sława”, *Z pamiętnika kobiet walczących*, red. T. Nowakowska, Hża 2016.
- Encyklopedyczny poradnik instruktorski*, red. O. Fietkiewicz, „Harcerstwo” nr 7-8, 1971.
- Fietkiewicz O., *Leksykon Harcerstwa*, Warszawa 1981.
- Fietkiewicz O., *Harcerstwo jako zjawisko polskiej kultury narodowej*, „Harcerstwo” nr 4, 1982.
- Grusiecka J., z d. Siuda, *Hufiec Zuchów Kieleckiej Chorągwi Harcerek*, mps. W posiadaniu autora.
- Gruszczyński T., Rembalski A., *Krąg Instruktorski „Łysica” w Kielcach*, „Harcerstwo” nr 4, 1981.
- Harcerski słownik biograficzny*, red. J. Wojtycza, t. I, Warszawa 2006, t. II, Warszawa 2008, t. IV, Warszawa 2016, t. V, Warszawa b.r.w.
- Kateusz A., Rembalski A., *Kroki do syntezy. Kieleckie*, „Harcerstwo” nr 1-2, 1991.
- Krukowski J., „Szare Ślady”. *Kartki z dziejów drużyn harcerskich*, Starachowice 2000.
- Kubiec E., *Kalendarium Harcerskich Festiwalu Kultury Młodzieży Szkolnej Kielce 2008-2022*, Kielce 2023.
- Massalski A., *Bohater Chorągwi Kieleckiej*, „Harcerstwo” nr 7, 1971.
- Massalski A., *Machałowa z Żurowskich Natalia*, [w:] *Harcerski słownik biograficzny*, t. II, red. J. Wojtycza, Warszawa 2000.
- Matwin W., *>Jedynka< I Kielecka Drużyna Harcerska im. Dionizego Czachowskiego 1912-1982*, Kielce 1986.
- Mazur R., *Stefan Żeromski o harcerstwie*, Kielce 1994.
- Mazur R., *A jednak się kręcił. Kalendarium Harcerskich Festiwalu Kultury Młodzieży Szkolnej*, Kielce 1988.
- Mazur R., *Niech się dalej kręci czyli dzieje Harcerskich Festiwalu Kultury Młodzieży Szkolnej*, Kielce 2003.
- Mazur R., *Działalność programowa Komendy Kieleckiej Chorągwi Związku Harcerstwa Polskiego w latach 1956-2002*, [w:] *Kielecka Chorągiew ...*, Kielce 2003.
- Mazur R., *Z wiatrem i pod wiatr*, Kielce 2008.
- Mazur R., *Postowie. Połączyła nas muzyka*, wydanie III poprawione i uzupełnione, Kielce 2009.
- Molska E., *Śpiewniczek bieszczadniczek*, wydanie X poprawione i uzupełnione, red. S. Adamczak, Piła 1991.
- Pióro I., *Harc mistrzyni Natalia Machałowa*, Kielce-Białogon 2004.
- Puchała S., *Poczet harcmistrzyń i harcmistrzów*, Tom I A-Ł, Tom II M-Ż, Warszawa 2014.
- Rembalski A., red. *Z dziejów harcerstwa na Kielecczyźnie 1912-1982*. Sesja historyczna, Kielce-Sielpia, 2-3 X 1982.
- Rembalski A., *Stefan Żeromski – bohater Kieleckiej Chorągwi Związku Harcerstwa Polskiego. Przyczynek do dziejów harcerstwa na Ziemi Świętokrzyskiej*, Kielce 2014.
- Rembalski A., *Hufiec ZHP im. Obrońców Westerplatte w Kielcach w latach 1956-1979*, Kielce 1980.
- Rembalski A., *Kalendarium harcerstwa na Kielecczyźnie 1911-1981*, Kielce 1992.
- Rembalski A., *Harcerstwo na Ziemi Kieleckiej do 1939*, Kielce maj 2003, maszynopis w posiadaniu autora.
- Rembalski A., *Kartki z dziejów Związku Harcerstwa Polskiego w Suchedniowie. Wydarzenia ludzie*, [w:] *Zeszyty Suchedniowskie Historia*, 4/2019, Suchedniów 2019.
- Rembalski A., red., *Harcerski słownik biograficzny Kielecczyny*, Kielce 2012.
- Rembalski A., *Kartki z dziejów Związku Harcerstwa Polskiego*, Kielce 2022.
- Szczeńsiak Z., *Druga Kielecka Drużyna Harcerska im. Henryka Dąbrowskiego okres 1945-1962*, [w:] *Kartki z dziejów harcerstwa w I Liceum Ogólnokształcącym im. Stefana Żeromskiego*, pr. zb. Kielce 1994.
- Wspomnienia harcerskich rodzin z Kielc*, pr. zb. Kraków 2004.

The Role of Culture in Scouting Activities in the Kielce Region

Summary:

Culture has been an integral part of scouting activities in the Kielce region, forming a key element of the work of scout and later harcerstwo (Polish scouting) troops. In the interwar period, cultural events were organized to commemorate national anniversaries, jubilees, and the presentation of troop banners. These included concerts and performances featuring scouts and guides. During this time, cub scout groups for boys and girls demonstrated notable activity, participating in large open-air performances with a patriotic character. Similar cultural initiatives were undertaken by troops in the early years following the end of World War II. After the reactivation of the Polish Scouting and Guiding Association (ZHP) in 1956, cultural specialty troops, as well as vocal, music, and dance ensembles, were established. Efforts were made to promote reading and celebrate the legacy of Stefan Żeromski, the patron of the Kielce scouting region. Troops from the Kielce area stood out in cultural activities during natio-

nal ZHP operations, such as Frombork 1001 and Bieszczady 40. During the latter, the Kielce station hosted „Bieszczady Fairs,” and the scouting musical group „Wołosatki” was formed. This group achieved success not only in Poland but also across European, Asian, and South American countries. Since 1974, Kielce has been the host of the longest-running cultural event in ZHP—the Scouting Festival of School Youth Culture. For several years, this festival has also included international ensembles, enriching its cultural exchange and significance.

Keywords: scouting, culture, Kielce region, festival, artistic ensembles

Wkład procentowy Współautorów w powstanie tekstu:

Tomasz Rejmer – 30%

Andrzej Rembalski – 70%

1. Bretszneider Halina Maria

2. Krzemiński Stefan

3. Machałowa Natalia

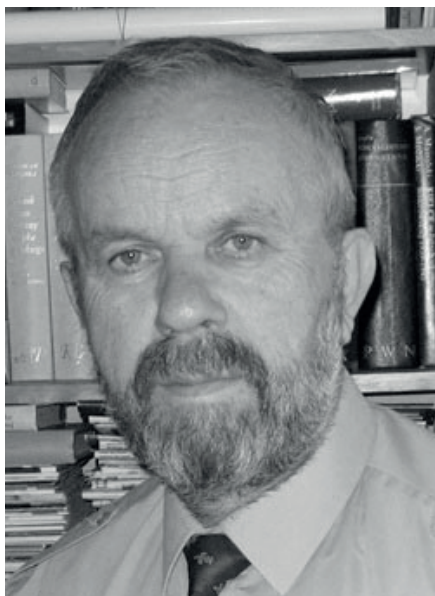
4. Gruszecka Janina Celestyna

5. Mazurkiewicz
Ludmiła Elżbieta

6. Brede Halina

7. Mazur Ryszard